

Handboek Ambulante Compressietherapie

voor armen en benen bij problemen met de afvoer van bloed en lymfe

Voorwoord, Eindtermen, Inhoudsopgaven, Bijlagen

B1: Prevalentie en Incidentie
B2: CEAP, Widmer en Voorbeelden
B3: Ondersteuning en Nuttige Adressen
B4: Woordenlijst
B5: Geraadpleegde Bronnen

versie november 2016

drs. Jos Muylkens

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	1
Eindtermen opleiding	3
Inhoudsopgaven Modules	16
Bijlage 1: Prevalentie en Incidentie	24
Bijlage 2: CEAP, Widmer en Voorbeelden	27
Bijlage 3: Ondersteuning en Nuttige Adressen	29
Bijlage 4: Woordenlijst	34
Bijlage 5: Geraadpleegde Bronnen	46

VOORWOORD

Sinds 2005, het eerste jaar waarin Nova Mundo een beroepsopleiding voor aanmeters van therapeutische elastische kousen (TEK) samenstelde, is er veel veranderd. Niet alleen vakinhoudelijk in de compressietherapie, maar zeker ook in het zorglandschap rond compressietherapie.

Er wordt anno 2016 in toenemende mate gewerkt binnen multidisciplinaire zorgketens, waarbij een patiënt op verschillende manieren kan instromen. Denk hierbij aan samenwerking tussen bijvoorbeeld dermatologen, vaatchirurgen, huisartsen, wondgeneeskundigen, oedeemfysiotherapeuten, huidtherapeuten en aanmeters van TEK, waarbij niet zelden ergotherapeuten, diëtisten, medisch pedicures, e.d. ook in het traject betrokken zijn.

Iedereen binnen de zorgketen dient dan ook goed te weten wat men van de andere disciplines qua kennis en vaardigheid kan verwachten. Daarnaast is de trend zichtbaar dat de beroepsgroepen gaan horizontaliseren, dit wil zeggen dat men steeds meer aanpalende zorgdiensten gaat leveren. Zo zijn bijvoorbeeld huidtherapeuten zich meer gaan richten op het aanmeten van therapeutische kousen en gaan TEK-aanmeters zich bekwamen in het mede behandelen van veneuze en lymfoedemen en ulcus cruris venosum. Het gaat dan niet meer alleen om het kunnen verstrekken van TEK maar om het verdrijven van oedemen en het helpen bij het sluiten van chronische wonden met een breed pallet van compressieproducten.

Er is met andere woorden behoefte aan aanvullende of dieper gaande kennis en vaardigheid om goed met de ontwikkelingen te kunnen omgaan. Daarnaast ontstaat er door de toenemende overlap tussen de verschillende disciplines die met compressietherapie werken de vraag naar wanneer de overdrachtsmomenten precies plaatsvinden.

In deze vernieuwde en uitgebreide opleiding wordt er meer kennis en vaardigheid aangereikt dan ooit tevoren. De opleiding is niet alleen geactualiseerd voor wat betreft het consolideren van veneuze en oedematueze problemen, maar gaat ook in op compressietherapie bij wondproblematiek met een veneuze oorsprong, evenals op het behandelen van veneus-, lymf- en lipoedeem.

Om de opleiding flexibel en robuust voor de toekomst te maken, is er gekozen voor een modulaire aanpak. Tevens is er voor gekozen om een derde educatief onderdeel in te bouwen. Naast de theorie (manual en interactieve oefenvragen) en het practicum (de 'stage') is een curriculum opgesteld waaraan relevante workshops moeten voldoen. Denk hierbij aan workshops van de behandeling van lipoedeem of oedeem bij veneuze ulcera aan het onderbeen

of de behandeling van een arm met lymfoedeem na een okselklierdissectie. Maar denk ook aan bijvoorbeeld het opstellen van een multidisciplinair zorgplan.

Voor de bewaking van deze opleiding en het workshop-curriculum wordt door Nova Mundo samengewerkt met zowel de branche- en beroepsverenigingen NVOS-Orthobanda en NVCZ, evenals met fabrikanten zoals BSN Medical, Varodem, Medi en Lohmann & Rauscher. Bij het opstellen van de eerste teksten in 2005 is veel dank verschuldigd aan Rene de Klerk van Varodem, maar ook aan Rob Bot van Varitex, die destijds lid waren van de eerste redactieraad. Prof. Neumann en dr. Damstra waren zo welwillend conceptteksten te becommentariëren. Een gedeelte van de tekst is geredigeerd door dr. Dinanda Kolbach. Gerda Uilhoorn, Lian Raats en Jacques Brummans hebben gepoogd zo veel mogelijk taalfouten uit de tekst te halen. Ook is dank verschuldigd aan Sepholine Lohman die de kar mee heeft getrokken als voorzitter van de onafhankelijke examencommissie. Delen van de laatste tekstversies evenals het curriculum voor de workshops en de eindtermen zijn in redactie met Katinka Rutjens van Varodem en Pam van Macklenbergh van BSN Medical opgesteld, in later fase gevolgd door Alice van Wijngaarden van Lohmann & Rauscher. Diverse bedrijven, waaronder Arion en Elliezo, waren in de loop van de jaren zo vriendelijk foto's en producten ter beschikking te stellen. Aan iedereen die niet genoemd is om deze paragraaf te beperken, maar toch zijn bijdrage heeft geleverd, wil ik bij deze mijn dank uitspreken.

EINDTERMEN OPLEIDING CONSULENT (AMBULANTE) COMPRESSIETHERAPIE (conform Taxonomie van Romiszowski)

Een taxonomie is – populair gezegd – een steeds verdergaande opsplitsing volgens een bepaald uitgangspunt. In ons geval is de hoofdterm ‘opleiding’ of ‘cursus’. De opsplitsing / indeling die Romiszowski hanteert is dat een beroepsopleiding bestaat uit de hoofdonderdelen ‘kennis’ en ‘vaardigheden’. Deze zijn weer verder op te splitsen in een reeks die loopt van eenvoudige feitenkennis tot en met creatief toepassen / adequaat improviseren. Deze reeks vormt de eindtermen. Op deze manier kan heel secuur bepaald worden wat er in de theorie en wat in een practicum of workshop terecht dient te komen. Aan de hand van de taxonomie van Romiszowski kan een cursist in een opgaande lijn verdere kennis en vaardigheden aangereikt worden tot en met het eindniveau. Dit eindniveau is dat de cursist ook in onbekende, moeilijke situaties op basis van zijn kennis en vaardigheden succesvol kan optreden.

	Hiërarchie	Specificatie	Eindtermen
Kennis	Feitelijk	Feiten	Noemen van een feit
		Procedures	Noemen van een procedure
	Begripsmatig	Begrippen/begrijpen	Beschrijven van een begrip, opsommen kenmerken
		Principes	Verklaren van een principe
Vaardigheden	Reproductie	Cognitief	Uitvoeren van berekeningen / toepassen van principes
		Psycho-motorisch	Demonstreren van een handeling / bedienen van een apparaat
		Reactief	Tonen van een beroepshouding
		Interactief	Tonen van interpersoonlijke vaardigheid
	Productie	Cognitief	Analyseren van iets complex / beoordelen / diagnosticeren / organiseren
		Psycho-motorisch	Demonstreren van een complexe vaardigheid / handeling
		Reactief	Tonen van een beroepshouding in onbekende situaties
		Interactief	Tonen van interpersoonlijke vaardigheid in onbekende situaties

Uitwerking Eindtermen volgens de Taxonomie van Romiszowski

- Let op: Onderstaande over Eindtermen functioneert als een WERKDOCUMENT. Het zal dus continue aan verbetering en uitbreiding / schrappen onderworpen zijn.
- Definitie compressieconsulent: een adequaat opgeleid persoon die met behulp van (ambulante) compressietherapie zorg verleent bij storingen in de veneuze en lymfatische afvoer. Deze zorg strekt zich uit tot (exclusie) wondzorgbehandeling a.g.v. ulcus cruris venosum, gefibroseerde oedemen vanaf stadium II gevorderd (B1) en midline- en genitaal oedeem. Gebruikte therapeutische hulpmiddelen zijn bijvoorbeeld TEK, ACD, korte-rek verband, meerlaagse compressieproducten, pneumatische compressieproducten.
- Alle eindtermen worden aangereikt met hulp van de volgende instrumenten:
  - In de 'theorie' worden kennisonderdelen in meer of mindere mate (wel kennisniveau is nodig?) beschreven. Ter ondersteuning van het leren wordt niet alleen schriftelijke manuals aangeboden, maar ook e-learning in de vorm van interactieve quizen.
  - Het 'practicum' hoort tot de stage, die begeleid wordt door de praktijkbegeleider.
  - Een workshop is een klassikale bijeenkomst van enkele uren, primair maar niet uitsluitend gericht op het bijbrengen van vaardigheden. Gegeven de hoeveelheid over te brengen kennis en vaardigheden zullen meerdere workshops nodig zijn.
  - Tot slot is er een schriftelijke praktijkopdracht die bestaat uit het samenstellen van een multidisciplinair zorgplan a.d.h.v. een casus.
- Mogelijke toekomstige uitbreidingen opleiding:
  - Midline oedeem en genitaal oedeem.
  - Huidproblemen, bijvoorbeeld voortvloeiend uit allergie, insectenbeet, etc.
  - Psychosociale problematiek rond oedemen, eventueel ook in relatie tot typisch oncologische psychosociale problemen.
  - ...etc.

	Hiërarchie	Specificatie	Eindtermen	Leermiddel
KENNIS	Feitelijk	Feiten	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vergoedingen conform contracten zorgverzekeraars mbt compressietherapie 2. Kwaliteitsnormen therapeutische hulpmiddelen in kwaliteitshandboek SEMH en andere relevante kwaliteitsinstituten 3. Behandelingsvoorschriften therapeutische hulpmiddelen 4. Medische woordenlijst 5. De diverse relevante organisaties 6. Prevalentie en incidentie veneuze en lymfatische aandoeningen 7. Algemene kwaliteitseisen en manier van werken mbt zorgverlenend bedrijf 8. Inhoud en locatie van voorlichtingsmaterialen 9. Inhoud en locatie bedrijfsadministratie 10. Overzicht diverse vormen compressie hulpmiddelen voor benen, voeten, tenen, armen, schouders, handen, vingers 11. Vlaktbrei- en rondbrei TEK 12. Overzicht diverse vormen wondverbanden en ulcer compressieverbanden 13. Elasticiteitwaarde korte- en lange rek zwachtels 14. Indeling drukklassen en stiffness TEK 15. Bevestigings- / hechtingsmogelijkheden TEK 16. Aanmeetpunten TEK en ACD in benen en armen 17. Systematiek confectiemaattabel TEK 18. Drukwaarden horend bij veneuze afvoerproblemen zonder oedeem in beengebied 19. Drukwaarden horend bij veneuze en/of lymfatische afvoerproblemen met oedeem in beengebied 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Practicum 2. Practicum 3. Theorie 4. Theorie 5. Theorie 6. Theorie 7. Theorie / practicum 8. Theorie / practicum 9. Practicum 10. Theorie / practicum 11. Theorie / practicum 12. Theorie / practicum 13. Theorie 14. Theorie 15. Theorie / practicum 16. Theorie / practicum / workshop 17. Theorie 18. Theorie 19. Theorie

		<ul style="list-style-type: none"> 20. Drukwaarden horend bij veneuze afvoerproblemen zonder oedeem in armgebied 21. Drukwaarden horend bij veneuze en/of lymfatische afvoerproblemen met oedeem in armgebied 22. Overzicht relevante indicaties waar therapeutische compressiehulpmiddelen voor ingezet worden 23. Benoemen welke soort zwachtel, ACD of TEK (drukklasse, stiffness) hoort bij een indicatie of combinatie van aandoeningen 24. Benoemen welke complicerende factoren (grote / kleine maten, spierkracht handen, etc.) de keuze van het compressiehulpmiddel kunnen beïnvloeden. 25. Benoemen WCS- en TIME wondindeling 26. Benoemen relevante zwachteltechniek(en) voor beengebied 27. Benoemen relevante zwachteltechniek(en) voor armgebied 28. Benoemen instrumenten voor het toetsen van drukwaarden (drukmeters e.d.) 29. Benoemen technische diagnostische hulpmiddelen 30. Benoemen diverse aan- en uittrekproducten voor benen en armen voor therapeutische compressiehulpmiddelen 31. Regels rond terug- en doorverwijzen (contra-indicaties, exclusie-gebieden) bij ulcus cruris venosum en uitgebreidere / gefibroseerde oedemen 	<ul style="list-style-type: none"> 20. Theorie 21. Theorie 22. Theorie 23. Theorie 24. Theorie 25. Theorie 26. Theorie 27. Theorie 28. Theorie 29. Theorie 30. Theorie 31. Theorie
	Procedures	<ul style="list-style-type: none"> 1. Regels rond opslag, aanvulling en bewaarcondities therapeutische compressiehulpmiddelen 2. Procesbeschrijving Hulpmiddelen 3. Administratieve verwerking patiëntgegevens 4. Invullen zorgplan 5. Correct en op juiste moment geven voorlichting (brochures) aan patiënt 6. Correct en op juiste moment aangeven kwaliteits- en klachtenprocedures, zoals evaluaties 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Practicum 2. Theorie 3. Practicum 4. Theorie / Praktijkopdracht 5. Practicum 6. Practicum

			<ul style="list-style-type: none"> 7. Correct en in goede volgorde aanmeten TEK en ACD 8. Correct invullen aanmeetformulieren van TEK en ACD en bijbehorende administratieve afwerking 9. Correct aanleggen van zwachtels 10. Correct en op juiste moment aangeven gebruiksvorschriften therapeutische compressiehulpmiddelen 11. Overzicht relevante onderdelen medische richtlijnen 2014 mbt lymfoedeem, lipoedeem en veneuze pathologie 12. Overdracht zorgplan bij terug- en doorverwijzen en/of ketenzorg 	<ul style="list-style-type: none"> 7. Theorie / practicum / workshop 8. Theorie / practicum / workshop 9. Theorie / workshop 10. Practicum 11. Theorie 12. Practicum / workshop
--	--	--	--	---

	Hiërarchie	Specificatie	Eindtermen
KENNIS	Begripsmatig	Begrippen / begrijpen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Osmose en diffusie, colloid-osmotische druk 2. Starling Evenwicht 3. Wet van Laplace, 4. Wet van Pascal 5. Anatomie en fysiologie (voor zover relevant bij compressietherapie) van <ol style="list-style-type: none"> 5.1. Huid 5.2. Vaat- en lymfstelsel, met name in de extremiteiten 5.3. Vetweefsel (lipoedeem) 6. Pathologie mbt veneuze en lymfatische afvoerproblemen en lipoedeem <ol style="list-style-type: none"> 6.1. Ontstaan spataderen 6.2. Ontstaan reflux en CVI in benen 6.3. Ontstaan DVT en PTS in benen 6.4. Ontstaan ulcus cruris venosum 6.5. Ontstaan veneuze malformaties in benen en armen 6.6. Ontstaan trombose in armen 6.7. Ontstaan veneus en lymfoedeem 6.8. Ontstaan lymfoedeem in arm a.g.v. dissectie okselklieren 6.9. Ontstaan lipoedeem (lipo-hypertrofie) 6.10. Multiproblematiek / mengvormen oedemen 6.11. Ontstaan co-morbiditeiten a.g.v. problemen in veneuze- en lymfatische afvoer (huidproblemen zoals diverse schimmelinfecties, eczemen, bacteriele infecties, ontstekingen, e.d.)

		<p>7. Diagnostiek mbt veneuze en lymfatische afvoerproblemen en lipoedeem</p> <p>7.1. Klinische tekenen arteriele en veneuze problematiek</p> <p>7.2. Enkel-arm-index</p> <p>7.3. Klinische tekenen CVI</p> <p>7.4. Klinische tekenen veneus- en lymfoedeem en de diverse stadia</p> <p>7.5. Klinische tekenen lipoedeem en de diverse stadia</p> <p>7.6. Onderscheiden veneus-, lymf- en lipoedeem</p> <p>7.7. Klinische tekenen diverse stadia ulcus cruris venosum</p> <p>7.8. Klinische tekenen overige ziektebeelden waarbij therapeutische compressiehulpmiddelen worden ingezet (b.v. Klippel-Trenauney)</p> <p>7.9. Klinische tekenen veel voorkomende co-morbiditeiten</p> <p>7.10. Inzicht in technische diagnostische hulpmiddelen</p> <p>8. Contra-indicaties voor compressietherapie</p> <p>9. Behandelingsmethoden</p> <p>9.1. Behandelingsmethoden en consolideren spataderen</p> <p>9.2. Behandelingsmethoden en consolideren CVI in benen</p> <p>9.3. Behandelingsmethoden veneuze malformaties</p> <p>9.4. Behandelingsmethoden DVT en consolideren PTS</p> <p>9.5. Inzicht in behandelingsmethoden wondverpleegkundigen bij veneus ulcus</p> <p>9.6. Behandelingsmethoden veneus en lymfoedeem (waaronder intermitterende compressietherapie en aanpalende behandeling zoals MLD)</p> <p>9.7. Consolideren bereikt resultaat veneus en lymfoedeem</p> <p>9.8. Behandelingsmethoden tbv consolideren lipoedeem</p> <p>9.9. Prioriteiten bij behandelen van meervoudige aandoeningen</p> <p>9.10. Behandelen veel voorkomende co-morbiditeiten</p> <p>9.11. Omgaan met complicerende factoren bij theurapeutische compressiehulpmiddelen</p>	<p>7.</p> <p>7.1. Theorie / practicum</p> <p>7.2. Theorie / workshop</p> <p>7.3. Theorie / practicum</p> <p>7.4. Theorie / practicum</p> <p>7.5. Theorie / practicum</p> <p>7.6. Theorie / practicum</p> <p>7.7. Theorie</p> <p>7.8. Theorie / practicum</p> <p>7.9. Theorie / practicum</p> <p>7.10. Theorie / practicum</p> <p>8. Theorie / practicum</p> <p>9.</p> <p>9.1. Theorie / practicum</p> <p>9.2. Theorie / practicum</p> <p>9.3. Theorie / practicum</p> <p>9.4. Theorie / practicum</p> <p>9.5. Theorie</p> <p>9.6. Theorie / workshop</p> <p>9.7. Theorie / practicum</p> <p>9.8. Theorie / practicum</p> <p>9.9. Theorie / practicum</p> <p>9.10. Theorie / practicum</p> <p>9.11. Theorie / practicum</p>
--	--	---	--

		<p>9.12. Correct aanmeten en verstrekken ACD 9.13. Correct aanleggen zwachtels 9.14. Systematiek gebruik TEK bij CVI en oedemen (drukklasse / stiffness bij oppervlakkige / diepe problematiek 9.15. Correct aanmeten en verstrekken TEK 9.16. Regels rond terug- en doorverwijzen, met name bij aanwezigheid ulcus cruris venosum en lymfoedeem 9.17. Chronic Care Model (therapietrouw, zelfmanagement) 9.18. Leefregels, oefentherapie ivm veneuze problemen (ambulant) 9.19. Leefregels, oefentherapie ivm lymfoedeem, met name aan de arm (ontzien lymfatisch systeem)</p>	<p>9.12. Theorie / workshop 9.13. Theorie / workshop 9.14. Theorie 9.15. Theorie / practicum 9.16. Theorie / workshop 9.17. Theorie 9.18. Theorie 9.19. Theorie</p>
	Principes	<p>1. Samenhang en consequenties wet van Laplace, wet van Pascal en Starling Evenwicht (osmose en diffusie). 1.1. Verklaren vloeistofuitwisseling 1.2. Verklaren voeding en zuurstof naar cellen 1.3. Verklaren afvoer afbraakproducten cellen naar lever en nieren 1.4. Verklaren afvoer lymfe en bloed 1.5. Consolidatie veneuze en lymfatische problematiek 1.6. Verklaren pijnbeleving drukplekken / polsteren en pelotteren 2. Verklaren relatie tussen ambulant en varices (kleppen, spierpompen) 3. Verklaren relatie tussen veneuze problematiek en ontstaan oedeem 4. Verklaren therapeutische werking lange-rek versus korte-rek zwachtels en rondbrei versus vlakbrei TEK bij afvoerproblemen van bloed en lymfe en andere relevante aandoeningen, zoals inactiviteitsoedeem, infecties, suikerziekte, e.d. 5. Verklaren systematiek bij voorschrijven TEK voor armen en benen (systematiek volgens Nova Mundo Verstrekingsleidraad)</p>	<p>1. 1.1. Theorie 1.2. Theorie 1.3. Theorie 1.4. Theorie 1.5. Theorie 1.6. Theorie 2. Theorie 3. Theorie 4. Theorie 5. Theorie</p>

		<ol style="list-style-type: none"> 6. Verklaring werking aan- en uittrekhulpmiddelen TEK 7. Kunnen opsporen bij intake en controles van contra-indicaties (aandoeningen, allergieën materialen, etc.) 8. Kunnen omgaan klachten, hun oorzaken en oplossingen 9. Verklaren en toepassen van <ol style="list-style-type: none"> 9.1. Programma van Eisen Hulpmiddelenkompas 9.2. CEAP 9.3. Graden van Widmer / Hach 9.4. Teken van Godet 9.5. Teken van Stemmer 9.6. Graden van Herpertz 9.7. Anderson classificatie lymfoedeem 10. Herkennen grenzen / verklaren van overdrachtsmomenten bij combinatieproblemen arterieel en veneus, wondzorgbehandeling a.g.v. ulcus cruris venosum, gefibroseerde oedemen vanaf stadium II gevorderd (B1) en midline- en genitaal oedeem. 	<ol style="list-style-type: none"> 6. Theorie 7. Theorie / practicum 8. Theorie / practicum 9. <ol style="list-style-type: none"> 9.1. Theorie / practicum 9.2. Theorie / practicum 9.3. Theorie / practicum 9.4. Theorie / practicum 9.5. Theorie / practicum 9.6. Theorie / practicum 9.7. Theorie / practicum 10. Theorie / workshop
--	--	--	--

	Hiërarchie	Specificatie	Eindtermen	
VAARDIGHEDEN	Reproductie	Cognitief	<ol style="list-style-type: none"> 1. Invullen diverse aanmeet- / bestelformulieren 2. Invullen Zorgplan / zorgdossier 3. Invullen declaratie zorgverzekeraar 4. Invullen bestelformulieren nieuwe producten 5. Invullen overdrachtsformulier bij patiënt met uitgebreidere / gefibroseerde oedeem 6. Naleven kwaliteitseisen 7. Op aanwijzing ophalen van het juiste product in het assortiment <ol style="list-style-type: none"> 7.1. Diverse zwachtels 7.2. Diverse ACD 7.3. Diverse TEK 7.4. Andere compressieproducten 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Practicum 2. Theorie / Praktijkopdracht 3. Practicum 4. Practicum 5. Workshop 6. Practicum 7. <ol style="list-style-type: none"> 7.1. Practicum 7.2. Practicum 7.3. Practicum 7.4. Practicum
		Psycho-motorisch	<ol style="list-style-type: none"> 1. Correct vaststellen volumevergroting oedemateus arm / been <ol style="list-style-type: none"> 1.1. Uitrekenen graad Herpertz 1.2. Gebruik moisture-meter 2. Correct toepassen van teken van Stemmer 3. Correct toepassen van teken van Godet 4. Vaardig zwachtelen voor beengebied zonder grote vormafwijkingen <ol style="list-style-type: none"> 4.1. CBO –norm korte-rek zwachtel 4.2. Meerlaagssysteem zwachtel 4.3. ACD- / klittenbandzwachtel 5. Vaardig aanmeten ACD voor armgebied zonder grote vormafwijkingen <ol style="list-style-type: none"> 5.1. CBO –norm korte-rek zwachtel 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Practicum / Workshop <ol style="list-style-type: none"> 1.1. Practicum / Workshop 1.2. Workshop 2. Practicum / Workshop 3. Practicum / Workshop 4. Workshop <ol style="list-style-type: none"> 4.1. Workshop 4.2. Workshop 4.3. Workshop 5. Workshop <ol style="list-style-type: none"> 5.1. Workshop

		5.2. Meerlaagssysteem zwachtel 5.3. ACD- / klittenbandzwachtel 6. Vaardig hanteren van een drukmeter bij het zwachtelen 7. Vaardig aanmeten van alle drukklassen TEK beengebied met grote vormafwijkingen 8. Vaardig aanmeten van alle drukklassen TEK armgebied met grote vormafwijkingen 9. Omgaan met Nova Mundo TEK-Verstrekingsleidraad	5.2. Workshop 5.3. Workshop 6. Workshop 7. Practicum 8. Practicum 9. Practicum
	Reactief	1. Adequaaf ingaan op voorlichtingsvragen van patiënt over proces van verstrekking, zorgproducten en afhandeling (declareren bij zorgverzekeraar) 2. Adequaaf ingaan op vragen over aandoeningen, hun samenhang en beloop van ziekte 3. Adequaaf ingaan op klachten over producten of proces	1. Practicum 2. Practicum 3. Practicum
	Interactief	1. Het aanleggen van een ACD voor benen en armen demonstreren en een patiënt dit succesvol aanleren 2. Het aan- en uittrekken van TEK demonstreren en een patiënt dit succesvol aanleren 3. Het gebruik van een hulpmiddel voor het aan- en uittrekken demonstreren en een patiënt dit succesvol aanleren 4. Effectief leefregels bij patiënten met (lymf)oedeem zich eigen laten maken 5. Effectief het belang van therapietrouw uitleggen 6. Het uitleggen van wat een patiënt mag verwachten (t.a.v. effect bij aandoeningen, maar ook aan- en uittrekken, slijtage, gebruik- en wasvoorschriften, e.d.) van 6.1. Zwachtelen 6.2. ACD 6.3. TEK 6.4. Andere compressietherapie	1. Workshop 2. Practicum 3. Practicum 4. Practicum / Workshop 5. Practicum 5.1. Practicum / Workshop 5.2. Practicum / Workshop 5.3. Practicum 5.4. Practicum / Workshop

	Hiërarchie	Specificatie	Eindtermen	
VAARDIGHEDEN	Productie	Cognitief	<ol style="list-style-type: none"> 1. Correct uitvoeren van een intake <ol style="list-style-type: none"> 1.1. Correct vaststellen of zorgverlening benodigd is ivm participatieproblemen 1.2. Correct vaststellen indicatie en co-morbiditeiten 1.3. Correct vaststellen complicerende factoren 1.4. Correct indelen patiënt conform Widmer / Hach classificatie 1.5. Correct indelen patiënt conform CEAP classificatie 1.6. Correct indelen patiënt conform Anderson classificatie 1.7. Correct indelen patiënt conform Strössenreuther / Meier-Vollrath en Schmeller classificatie (oplopende ernst lipooedeem, eventueel aangevuld met stadium IV: lipolymfoedeem) 1.8. Correct indelen patiënt conform TIME-classificatie 1.9. Correct kiezen benodigde hulpmiddel (zwachtel, ACD, TEK, anders) 1.10. Correct indelen TEK-patiënt ivm benodigde drukklassen en stiffness (Nova Mundo TEK-Verstrekingsleidraad) 2. Toepassen regels terug- en doorverwijzen 3. Organiseren van aanvullende zorgverlening conform Zorgplan (vgl. overdrachtsform.) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Practicum <ol style="list-style-type: none"> 1.1. Practicum 1.2. Practicum 1.3. Practicum 1.4. Practicum 1.5. Practicum 1.6. Practicum / Workshop 1.7. Practicum / Workshop 1.8. Workshop 1.9. Practicum / Workshop 1.10. Practicum 2. Practicum / Workshop 3. Workshop
		Psycho-motorisch	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vaardig zwachtelen voor beengebied zonder grote vormafwijkingen <ol style="list-style-type: none"> 1.1. CBO –norm korte-rek zwachtel 1.2. Meerlaagssysteem zwachtel 1.3. ACD- / klittenbandzwachtel 2. Vaardig aanmeten ACD voor armgebied zonder grote vormafwijkingen <ol style="list-style-type: none"> 2.1. CBO –norm korte-rek zwachtel 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Workshop <ol style="list-style-type: none"> 1.1. Workshop 1.2. Workshop 1.3. Workshop 2. Workshop <ol style="list-style-type: none"> 2.1. Workshop

		<ul style="list-style-type: none"> 2.2. Meerlaagssysteem zwachtel 2.3. ACD- / klittenbandzwachtel 3. Vaardig hanteren van een drukmeter bij het zwachtelen 4. Vaardig aanmeten van alle drukklassen TEK beengebied met grote vormafwijkingen 5. Vaardig aanmeten van alle drukklassen TEK armgebied met grote vormafwijkingen 6. Correct verstrekken van attributen of speciale TEK zoals teenkappen, vinger- en teenkousen, bermuda's, afhankelijk van specifieke situatie patiënt 7. Correct verklaren van speciale aandachtspunten bij compressiezorg, zoals stuwing, pijn, verkleurende vingers, e.d. 8. Correct doorvragen in anamnese ivm contra-indicaties, co-morbiditeiten 9. Correcte visuele inspectie en palperen 10. Correct aanmeten van TEK / ACD bij het gebruik van polsters en pelotten 	<ul style="list-style-type: none"> 2.2. Workshop 2.3. Workshop 3. Workshop 4. Practicum 5. Practicum 6. Practicum / Workshop 7. Practicum / Workshop 8. Practicum 9. Practicum / Workshop 10. Practicum / Workshop
	Reactief	<ul style="list-style-type: none"> 1. Pro-actief correct omgaan met bijzondere situaties 2. Correct omgaan met bijzondere vragen en klachten 3. Correct naleven kwaliteitseisen, ook in bijzondere situaties 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Practicum 2. Practicum 3. Practicum
	Interactief	<ul style="list-style-type: none"> 1. Tactisch en geruststellend omgaan met moeilijke patiënten 2. Correct overleg met arts bij noodzaak tot ruggenspraak 3. Toepassen regels terug- en doorverwijzen bij bijzondere situaties 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Practicum 2. Practicum 3. Practicum / workshop

INHOUDSOPGAVEN ALLE MODULES

B A S I S C U R S U S A C T	Module 1: de opleiding en werken in een zorgorganisatie
	1. Inleiding
	2. Leerdoelen en structuur opleiding
	2.1. Leerdoelen
	2.2. Structuur opleiding
	2.3. Didactiek opleiding
	3. Bedrijfsdoelstellingen en Normeringen
	3.1. Kwaliteitszorg en certificatie
	3.2. Meetbaar maken zorgdoelen
	3.3. Gebruikte normen bij compressiezorg
	3.3.1. SEMH
	3.3.2. RAL, ASQUAL
	3.3.3. Hulpmiddelenkompas Therapeutisch Elastische Kousen
	Module 2: inleiding compressieproducten
	1. Inleiding
2. Soorten Compressieproducten	
3. Gebruiken van producten voor (ambulante) compressietherapie	
3.1. ACD – aanpasbare compressieproducten	
3.2. Zwachtelmaterialen	
3.3. Intermitterende Compressieproducten	
3.4. Compressiekousen (verband- of ulcuskousen) voor ulcera	
3.5. Therapeutisch elastische kousen	
3.5.1. Vlakbrei-TEK	
3.5.2. Rondbrei-TEK	
3.5.3. Compressieklassen en Stiffness	
Module 3: werking van compressietherapie	
1. Inleiding	
2. De Vier Bouwstenen Van Compressietherapie	
2.1. Bouwsteen: de Wet van Laplace	

- 2.2. Bouwsteen: het Starling Evenwicht
- 2.3. Bouwsteen: de Wet van Pascal
- 2.4. Bouwsteen: druk op lichaamsweefsels vergelijkbaar met druk op vloeistof
- 3. De Spierpompen

B

Module 4: inleiding belangrijkste ziektebeelden ACT

A

- 1. Inleiding

S

- 2. De circulatie van bloed en lymfe
- 3. CVI (chronisch veneuze insufficiëntie), varices en trombose
- 4. Veneus en lymfoedeem

I

- 5. Lipoedeem

S

- 6. Huidaandoeningen a.g.v. veneuze of lymfatische afvoerproblemen
- 7. Behandelmethoden varices

C

- 7.1. Sclero- of schuimcompressie

- 7.2. Operatie

U

- 7.3. Ambulante compressietherapie

- 7.4. Medicamenten

R

- 7.5. Laser- en ultrageluid behandeling

S

- 8. Behandelmethoden oedeem

- 8.1. Veneus en lymfoedeem

- 8.1.1. Compressietherapie

- 8.1.2. Manuele lymfedrainage (MLD)

- 8.1.3. Medicamenten

- 8.1.4. Aanvullende therapie

- 8.1.5. Operatie

S

- 8.2. Lipoedeem

A

- 9. Behandelmethoden veneuze en lymfatische huidaandoeningen

C

- 10. Contra-indicaties

T

Module 5: dragen en aanmeten van TEK voor benen

- 1. Inleiding

- 2. Omgaan met patiënten

- 2.1. Inleiding

- 2.2. Anamnese

- 2.3. Klachten

- 3. Aan- en uittrekken van TEK

B
A
S
I
S
C
U
R
S
U
S
A
C
T

- 3.1. Werkhouding
  - 3.2. Aantrekken TEK
    - 3.2.1. Aantrekken rondbrei-TEK
    - 3.2.2. Aantrekken vlakbrei-TEK
    - 3.2.3. Aantrekken arm-TEK
  - 3.3. Uittrekken TEK
  - 3.4. Hulpmiddelen voor aan- en uittrekken van TEK
  - 3.5. Bevestigingsmogelijkheden TEK
  - 3.6. Comfort en onderhoud van een TEK
  - 3.7. Klachten bij het dragen van TEK
    - 3.7.1. Pijnklachten
    - 3.7.2. Pasvormklachten
    - 3.7.3. Abnormale slijtage
    - 3.7.4. Afzakken
    - 3.7.5. Rimpelen
    - 3.7.6. Reparaties
  - 4. Aanmeten van TEK
    - 4.1. Voorbereiding
    - 4.2. Aanmeten benen, voeten, heup en taille en bijbehorende TEK
      - 4.2.1. Meetpunten
      - 4.2.2. Aanwijzingen voor het aanmeten
      - 4.2.3. Soorten TEK voor benen, voeten, heup en taille
    - 4.3. Herkennen en benoemen van hand- en arm-TEK
    - 4.4. Het toepassen van confectie-TEK
- Module 6: eenvoudige indicaties en bijbehorende TEK**
- 1. Inleiding
  - 2. Drukklassen, stiffness, hysteresis
  - 3. Intake
  - 4. Eenvoudige medische indicaties
    - 4.1. Overzicht eenvoudige indicaties
    - 4.2. Classificaties veneuze aandoeningen
    - 4.3. Herkennen lichte en zware oedemen tbv doorverwijzen
  - 5. Verstrekken van TEK in de praktijk
    - 5.1. Eenvoudige medische indicaties en bijbehorende TEK
    - 5.2. Complexe medische indicaties en doorverwijzen tbv verstrekken TEK
    - 5.3. Contra-indicaties: wanneer een TEK niet verstrekken?

Module 7: circulatiesysteem van bloed en lymfe

- E** 1. Inleiding
X 2. Hoge- en lagedruksysteem, macro- en microcirculatie
P 3. Anatomie en microcirculatie van de huid
E 4. De circulatie van het bloed
    4.1. Arteriën van het been
    4.2. Venen van het been
    4.3. Venenkleppen en spierpompen
R 5. Anatomie van het lymfesysteem
T 5.1. Globale opbouw
    5.2. Lymfecapillairen
    5.3. Precollectoren en collectoren
    5.4. Lymfeknopen
C 5.5. Lymfestammen
    5.6. Huidterritoria

Module 8: verdieping – belangrijkste ziektebeelden ACT

- S** 1 Inleiding
U 2 Samenhang compressie, veneuze problemen en lymf- en lipoedeem
S 3 Veneuze insufficiëntie
    3.1 Varices, reflux
        3.1.1 Klachten en verschijnselen
        3.1.2 Risicogroepen
        3.1.3 Complicaties
A 3.2 DVT Diep veneuze trombose
    3.2.1 Klachten en verschijnselen
    3.2.2 Risicogroepen DVT
    3.2.3 Complicaties
C 3.3 Chronische veneuze insufficiëntie (CVI)
    3.3.1 Risicogroepen
    3.3.2 Klachten, verschijnselen en complicaties
T 3.4 Ulcus Cruris Venosum

E
X
P
E
R
T
C
U
R
S
U
S
A
C
T

- 3.4.1 Wat is een wond?
- 3.4.2 Wondclassificaties, WCS- en TIME-model
- 3.4.3 Compressietherapie en wonden
- 3.4.4 Wanneer wordt een wond een ulcus cruris venosum?
- 3.4.5 Hoe onderscheid ik de verschillende soorten ulcera?
- 3.4.6 Hoe onderscheid ik veneuze van arteriële problematiek?
  - 3.4.6.1 Enkel-arm index voor bepaling onderliggend lijden
  - 3.4.6.2 Klinische tekenen bij veneuze en arteriële insufficiëntie
  - 3.4.6.3 Technische diagnostische hulpmiddelen
- 4 Lymfatische insufficiëntie
  - 4.1 Hoofdvormen van oedeem
  - 4.2 Veneus oedeem en lymfoedeem
    - 4.2.1 Teken van Stemmer, Teken van Godet
    - 4.2.2 Bepaling van de mate van oedeem en de Graden van Herpertz
    - 4.2.3 Klachten en verschijnselen
    - 4.2.4 Risicogroepen veneus- en lymfoedeem
    - 4.2.5 Complicaties
- 5 Lipoedeem
  - 5.1 Lokalisaties en stadia lipoedeem
  - 5.2 Klachten en verschijnselen
  - 5.3 Risicogroepen lipoedeem
  - 5.4 Complicaties
- 6 Onderscheiden van veneus-, lymf- en lipoedeem
  - 6.1 Technische diagnostische hulpmiddelen
  - 6.2 Overzicht klinische tekenen veneus-, lymf- en lipoedeem
- 7 Andere aandoeningen t.g.v. circulatiestoornissen
  - 7.1 Huid- en nagelaandoeningen
  - 7.2 Overige oedemen
  - 7.3 Overige aandoeningen en compressietherapie
    - 7.3.1 Schimmelinfecties (mycosen)
    - 7.3.2 Bacteriële en virale infecties
    - 7.3.3 Inflamatoir (ontsteking)
    - 7.3.4 Eczemen
    - 7.3.5 Diabetes Mellitus
- 8 Ervaren van pijn

Module 9: behandelen van complexe medische indicaties

- E**
X
P
E
R
T
C
U
R
S
U
S
A
C
T
- 1 Inleiding
  - 2 Overzicht eenvoudige en complexe medische indicaties
    - 2.1 Eenvoudige medische indicaties
    - 2.2 Complexe medische indicaties
  - 3 Verdrijving van oedeem
    - 3.1 Behandeling van en multidisciplinaire samenwerking bij lipoedeem
    - 3.2 Verdrijving van veneus- en lymfoedeem
      - 3.2.1 Multidisciplinaire samenwerking bij veneus- en lymfoedeem
      - 3.2.2 Lymfetaping
      - 3.2.3 Manuele lymfdrainage
      - 3.2.4 Intermitterende therapie
      - 3.2.5 Medicamenteuze therapie en operatie
      - 3.2.6 (Ambulante) Compressietherapie
        - 3.2.6.1 Bandageren bij ambulante patiënten met oedeem
        - 3.2.6.2 Bandageren bij niet-ambulante patiënten met oedeem
      - 3.2.7 Overzicht oedemen en verdrijvingsmethoden
      - 3.2.8 Behandeling van kinderen
      - 3.2.9 Pijnbestrijding
  - 4 TEK: Consolideren oedeemverdrrijving en overige complexe indicaties
    - 4.1 Aanmeten en kiezen van de juiste TEK
      - 4.1.1 Aanmeten van been-TEK
      - 4.1.2 Aanmeten van arm-TEK
      - 4.1.3 Complexe indicaties en de TEK-Verstrekking leidraad van Nova Mundo
        - 4.1.3.1 Complexe indicaties aan het been
        - 4.1.3.2 Complexe indicaties aan de arm
  - 5 ACT en het behandelen van een chronische wond
    - 5.1 Sluiten van de wond
      - 5.1.1 Debridement, optimaliseren wondgenezing
      - 5.1.2 Overzichten wondverbanden voor chronische wonden
    - 5.2 Compressiematerialen bij ulcus cruris venosum
  - 6 Chronic Care Model, Oefentherapie en Leefregels
    - 6.1 Chronic Care Model
    - 6.2 Leefstijl en professionele begeleiding
      - 6.2.1 Algemene leefregels bij lipoedeem en lymfoedeem
        - 6.2.1.1 Lipoedeem
        - 6.2.1.2 Lymfoedeem
    - 6.3 Oefentherapie

- 7 Multidisciplinair samenwerken en terug- en doorverwijzen
  - 7.1 Samenwerken bij veneus- en lymfoedeem
  - 7.2 Samenwerken bij lipoedeem
  - 7.3 Terug- en doorverwijzen bij veel voorkomende co-morbiditeiten
    - 7.3.1 Schimmelinfecties (mycosen) = overleg met arts
    - 7.3.2 Eczemen = afhankelijk van oorzaak overleg of terugverwijzen naar arts
    - 7.3.3 Bacteriële infecties = terugverwijzen naar arts
    - 7.3.4 Abscessen en ontstekingen (inflammatoir) = terugverwijzen naar arts
  - 7.4 Contra-indicaties bij veneuze en lymfatische problematiek
    - 7.4.1 Algemene contra-indicaties
    - 7.4.2 Contra-indicaties wondzorg
    - 7.4.3 Contra-indicaties compressietherapie oedemen
    - 7.4.4 Contra-indicaties lymfetaping en manuele lymfdrainage (MLD)
    - 7.4.5 Contra-indicaties verstrekken TEK
    - 7.4.6 Flow-chart terug- en doorverwijzen bij veneuze ulcera
    - 7.4.7 Flow-chart terug- en doorverwijzen bij oedemen

- Module 10: zorgdossier, zorgprotocol en zorgplan**
  - 1. Inleiding
  - 2. Hulpmiddelenkompas TEK en de TEK-Verstrekking leidraad
  - 3. Procesbeschrijving hulpmiddelen
    - 3.1. Inleiding
    - 3.2. Procesbeschrijving levering hulpmiddelen
      - 3.2.1. Probleem signaleren
      - 3.2.2. Zorgvraag formuleren
      - 3.2.3. Bepalen oplossingsrichting / zorgplan maken
      - 3.2.4. Programma van eisen opstellen / zorgplan maken
      - 3.2.5. Selecteren, uitproberen, bestellen, leveren, instrueren en gebruiken
      - 3.2.6. Evalueren
    - 3.3. Concrete uitwerking Procesbeschrijving Hulpmiddelen
  - 4. 4 ICF. Functionele aanspraak en meetbaar maken van zorgdoelen
    - 4.1. Oorsprong en mogelijkheden van ICF
    - 4.2. Uitgangspunten van ICF
    - 4.3. Systematiek ICF-codes
    - 4.4. Gebruiken ICF-codes in de praktijk
    - 4.5. Hulpmiddelen voor het uniform toekennen van ICF-codes

- 4.6. Veel voorkomende ICF-codes bij ulcus cruris venosum en (lymf)oedeem
- 5. Rumba, Smart, Chronic Care Model en multidisciplinair zorgplan
  - 5.1. Veelgebruikte kwaliteitsmethodieken: RUMBA en SMART
  - 5.2. Chronic Care Model: betrokkenheid patiënt creëren via zelfmanagement
  - 5.3. Uitwerking Zorgplan
    - 5.3.1. Algemeen - vaste gegevens
    - 5.3.2. Algemeen - variabele gegevens
    - 5.3.3. Contra-indicaties = terugverwijzen naar arts / voorschrijver
    - 5.3.4. Anamnese
    - 5.3.5. Zorgvraag formuleren – Medische klachten (zorgverlenerperspectief)
    - 5.3.6. Co-morbiditeiten / complicaties
    - 5.3.7. Behandelplan compressietherapie en evaluatie
    - 5.3.8. Levering hulpmiddel en evaluatie
    - 5.3.9. Controlemomenten inclusief evaluatie
    - 5.3.10. Instroom na tussentijdse doorverwijzing
- 6. 6 Tevredenheidsmeting
  - 6.1. Omgaan met cliënten
  - 6.2. Meten effect behandeling
  - 6.3. Meten klanttevredenheid

BIJLAGE 1: PREVALENTIE EN INCIDENTIE

Hoewel er behoefte is aan goede en vergelijkbare onderzoeken omdat er slechts weinig gericht onderzoek naar gedaan wordt, is wel duidelijk dat een zeer groot aantal mensen in Nederland in meer of mindere mate last heeft van problemen aan de aderen en lymfebanen, zoals spataderen, trombose en oedemen. De aantallen zijn zo groot, dat bijna van een volksziekte gesproken kan worden. De meest ingezette therapie voor deze mensen is de ambulante compressietherapie, waarbinnen de therapeutische elastische kous (TEK) een belangrijke plaats inneemt.

Opvallend is dat veneuze en oedeemproblemen met name in de westerse wereld optreden. Zo werd in een onderzoek bij 32% van alle Engelse vrouwen spataderen geconstateerd, tegen 5,8% van de Egyptische vrouwen. De oorzaak hiervan wordt gezocht in de meer zittende levensstijl in het westen. Bijvoorbeeld spataderen en dikke benen worden namelijk voor een deel voorkomen door voldoende te lopen. Met name mensen met een beroep waarin men veel staat hebben daarom veel last van deze kwalen, hoewel erfelijke aanleg zeker ook een rol speelt.

Schattingen voor West-Europa zijn dat wel 15% van alle volwassenen last heeft van spataderen, waarbij de kans op spataderen bij vrouwen ongeveer twee maal zo hoog lijkt te zijn als bij mannen. Overigens komen uit andere onderzoeken nog veel hogere percentages. In het Framingham-onderzoek werd een grotere groep volwassenen gedurende 16 jaar gevolgd. De volwassenen waren bij het begin van de studie allen zonder spataderen en ouder dan 40 jaar. Na 16 jaar bleek 19,7% van alle mannen spataderen ontwikkeld te hebben en 25,9% van alle vrouwen. In een Zwitsers onderzoek onder gezonde mensen bleek zelfs 57% van alle mannen en 68% van alle vrouwen spataderen te hebben.

De risico's op het ontwikkelen van een probleem wordt groter naarmate men ouder wordt. Daarover zijn alle studies het eens. Zo hebben volgens een bepaald onderzoek ongeveer 15% van alle huisartsconsulten door personen ouder dan 75 jaar te maken met spataderen of de gevolgen daarvan, tegen ongeveer 2,5% door personen tussen de 15-24 jaar. Een ander onderzoek spreekt van 2% voor de 15-24 jarigen en 32% voor de 75-plussers. Van de 75-plussers betrof het in bijna 80% van de gevallen een vrouw.

De gevolgen van onbehandelde spataderen kunnen zeer ernstig zijn. Het schrikbarende hoge aantal van circa 50.000 mensen per jaar krijgt last van het zogenaamde 'open been' (ulcus cruris venosum). Deze wonden genezen niet tot nauwelijks, waarbij de aandoening zo erg kan worden dat het vlees afsterft.

De schattingen lopen uiteen, maar volgens de Richtlijn Ulcus cruris venosum 2014 (onderdeel Richtlijn Veneuze pathologie 2014) melden recente Duitstalige studies dat 1% van de bevolking een ulcus cruris heeft (voor Nederland betekent dit zo'n 160.000 mensen). Als we hier ook de genezen patiënten bij optellen komen we tot zo'n 2% van de mensen. Het jaarlijkse recidiefpercentage ligt volgens deze studies op zo'n 3-15% en een veneus ulcus recidiveert tenminste 1x zolang de onderliggende veneuze pathologie niet wordt aangepakt. De kans op een ulcus neemt toe met het stijgen der jaren en de gemiddelde leeftijd van een ulcus patiënt is zo'n 74 jaar. Bij personen jonger dan 60 jaar is een ulcus ongebruikelijk, maar bij mensen ouder dan 80 jaar is de prevalentie van een ulcus 45% (sic!). Het ulcus cruris komt 2 tot 3 maal zo vaak voor bij vrouwen dan bij mannen, maar ernstige ulcera komen bij mannen ongeveer net zo vaak voor als bij vrouwen.

Als men een ulcus cruris heeft, is de prognose niet erg goed. Bij een ulcus cruris venosum (de meest voorkomende vorm) geneest ongeveer 50% van de behandelde ulcera binnen vier maanden, circa 20% is na twee jaar nog niet genezen en circa 8% zelfs nog niet na meer jaren.

Van de groep mensen die last hebben van veneus en lymfoedeem zijn helaas geen duidelijke cijfers bekend. Wel is bekend dat in totaal zo'n 500.000 TEK-verstrekkingen per jaar in Nederland plaatsvinden. Zo'n 70% hiervan worden verstrekt in het kader van de behandeling van de gevolgen van chronisch veneuze insufficiëntie, de overige TEK worden ingezet voor andere indicaties die gepaard gaan met zwelling, zoals trombose en lymfoedeem.

Ook het lipoedeem is een ernstig onderschat probleem. De arts E. Foldi geeft in haar laatste onderzoek aan dat 11% van de vrouwelijke wereldbevolking in meer of mindere mate lipoedeem heeft. Als we dit vertalen naar Nederland, zijn dat zo'n 780.000 vrouwen. Hierbij wordt aangetekend dat bijna 80% van de mensen met lipoedeem dit al tussen het 18^e – 25^e levensjaar ontwikkelt, maar bij slechts zo'n 7% van deze jonge patiënten daadwerkelijk de diagnose wordt gesteld.

Niet alleen onder ouderen, maar ook onder werkenden blijken beenklachten veel voor te komen. Zo wordt de uitval van beroepskrachten als gevolg van beenklachten alleen overtroffen door rug- en neklachten. Een kleine 20% van de mensen die kortere tijd uitgeschakeld zijn voor het arbeidsproces, geven aan beenklachten te hebben. Bij mensen die langdurig uitgeschakeld zijn voor het arbeidsproces (arbeidsgehandicapten) is dit zelfs een kleine 40%! We spreken dan over zo'n 650.000 langdurig uitgeschakelde mensen en zo'n 325.000 mensen die korter niet aan het arbeidsproces kunnen deelnemen en beenklachten hebben.

Natuurlijk zijn niet alle beenklachten terug te voeren op de gevolgen van spataderen en oedemen, maar deze aandoeningen vormen zeker een grote groep hierbinnen. Precieze cijfers zijn echter op dit moment hierover niet te geven.

Nog los van de persoonlijke problemen, trekken deze grote aantallen uiteraard een zware tol op de kosten die te maken hebben met bijvoorbeeld de gezondheidszorg, evenals arbeidsverzuim of –ongeschiktheid, aanpassingen in de werkomstandigheden en het aannemen van ander werk.

BIJLAGE 2: CEAP, WIDMER EN VOORBEELDEN

Graden van Widmer

Widmer I	<ul style="list-style-type: none"> • Corona phlebectatica; • Subklinisch oedeem.
Widmer II	<ul style="list-style-type: none"> • Klinisch oedeem; • Pigmentaties; • Atrofie blanche; • Dermato-liposclerosis.
Widmer III	<ul style="list-style-type: none"> • Gelijk aan Widmer II, maar met • al dan niet genezen ulcus cruris
Widmer IV (dr. Hach)	<ul style="list-style-type: none"> • Gelijk aan Widmer III, maar met • Enkelankylose

CEAP-classificatie * (toelichting venen, z.o.z.)

	Klinische classificatie
C0	Geen zichtbare of palpabele tekenen van een veneuze aandoening
C1	Teleangiëctasieën of reticulaire venen
C2	Varices
C3	Oedeem
C4	Huidveranderingen ten gevolge van een veneuze aandoening
C5	Genezen ulcus cruris venosum
C6	Actief ulcus cruris venosum
Etiologische classificatie	
Ec	Congenitaal
Ep	Primair (onbekende oorzaak)
Es	Secundair (posttrombotisch, posttraumatisch)
Anatomische classificatie van de oppervlakkige venen	
As1	Teleangiëctasieën / reticulaire venen
As2	Vena saphena magna boven de knie
As3	Vena saphena magna onder de knie
As4	Vena saphena parva
As5	Niet-saphena
Anatomische classificatie van de diepe venen	
Ad6	Vena cava inferior
Ad7	Vena iliaca communis
Ad8	Vena iliaca interna
Ad9	Vena iliaca externa
Ad10	Bekkenvenen
Ad11	Vena femoralis, pars communis
Ad12	Vena femoralis, pars profunda
Ad13	Vena femoralis, pars superficialis
Ad14	Vena poplitea
Ad15	Crurale venen (vv. tibiales anteriores et posteriores, v. peroneus)
Ad16	Kuitspieren (v. gastrocnemius, v. soleus)
Anatomische classificatie van de perforerende venen	
Ap17	Dijbeenperforerende venen
Ap18	Kuitperforerende venen

Wie mag wat aanmeten?

Medewerker met diploma ACT-Basiscursus mag de volgende TEK aanmeten (onder supervisie):
<ul style="list-style-type: none"> • Eenvoudige medische indicaties
Volledig gediplomeerd ACT-expert mag de volgende TEK aanmeten:
<ul style="list-style-type: none"> • Alle medische indicaties

Voorbeelden klachten CVI *

<ul style="list-style-type: none"> • Zwaar, loom gevoel in de benen • Gevoel van vermoeidheid • Gevoel van spanning (in de huid of in de spieren) • Pijn in de benen of in het verloop van de venen • (Ochtend)Krampen in de kuiten of in de voeten • Veneuze claudicatio • Benen moeilijk stil te houden • Jeuk en parasthesieën, gevoel van 'mieren' • Gevoel van warmte of branderigheid over een varikeus kluwen

Voorbeelden klinische symptomen bij veneuze insufficiëntie

<ul style="list-style-type: none"> • Pitting-oedeem / verstrijken van de enkelcoulissen • Pigmentatie / dermatitis jaune d'ocre • Roodheid / cyanose / stuwingsvlekken / acro-angiodermatitis • Teleangiëctasieën / 'spider'-varicositeiten / corona phlebectatica paraplantaris • Reticulaire en zijtakvarices • Stamvaricosis • 'Blow-outs' • Afwijkende huidtemperatuur • Induratie / inflammatie van huid en subcutis, Pachydermie • Eczeem • Dermato-liposclerosis • Atrofie blanche • Ulcus cruris • Bloeding uit varices of subcutaan hematoom • Subcutane botmetaplasie
--

Voorbeelden klinische symptomen bij lymfoedeem

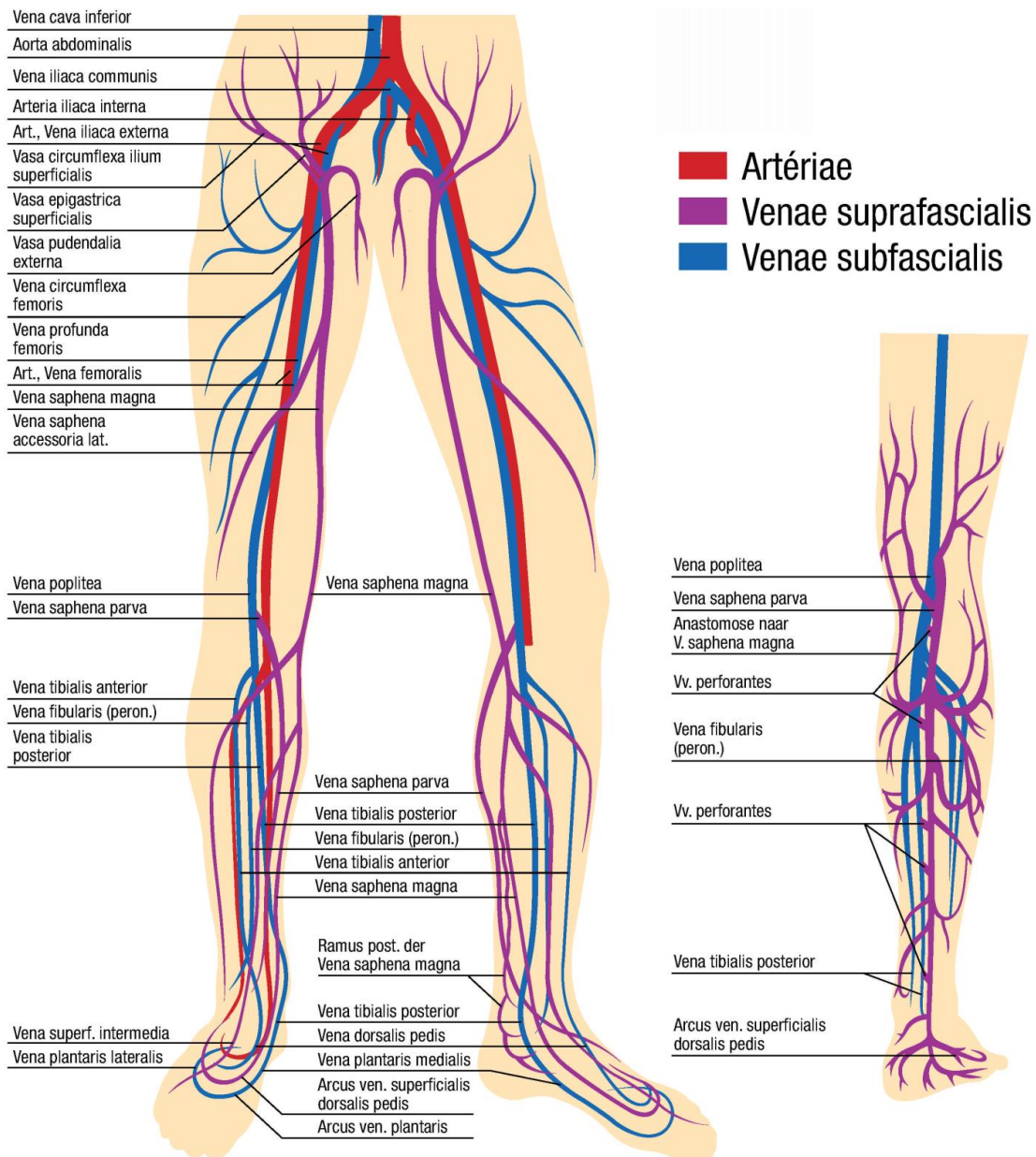
<ul style="list-style-type: none"> • Tekenen van Stemmer (aan tenen bij been, bij schouder voor arm) • Tekenen van Godet • Blok- en worststenen en -vingers • Bleek bij staan • Week tot hard • Variabel tussen pitting en non-pitting oedeem • Niet drukpijnlijk • Tenen, voetrug en gehele onder- en bovenbeen kunnen oedemateus worden • Te sterke verhoorning van huid en/of slijmvlies (hyperkeratose) • vorming van verhevenheden op de huid (papillomatosis)

Pathofysiologische classificatie	
Pr	Reflux
Po	Obstructie

- Weefselverharding
- Ulcra

Toelichting CEAP: schematische weergave beenvenen

Bron plaatje: Varodem S.A.

BIJLAGE 3: ONDERSTEUNING EN NUTTIGE ADRESSEN

Nova Mundo

Nova Mundo
Taxandrialaan 19
5262 RJ Vught
073 – 68 40 815
info@novamundo.nl
www.novamundo.nl / www.tekcursus.nl / www.oedeemcursus.nl

Patiënten- en gebruikersorganisaties

Chronisch zieken en Gehandicapten Raad (CG-Raad)
Postbus 169
3500 AD UTRECHT
030 - 291 66 00
www.cg-raad.nl

Nederlandse Federatie is van Kankerpatiëntenorganisaties
Postbus 8152
3503 RD Utrecht
Churchillaan 11 (2e etage)
3527 GV Utrecht
030 – 2916090
www.kankerpatient.nl

Nederlands Patiënten en Consumenten Federatie (NPCF)
Postbus 1539
3500 BM UTRECHT
030 - 297 03 03
www.npcf.nl

Stichting Hoofd Hart en Vaten
Postbus 132
3720 AC BILTHOVEN
030 - 659 46 57
www.shhv.nl

Stichting Klippel-Trenaunay Nederland (SKTN)
Kerktoerenstraat 29
5503 PB VELDHOVEN
040 - 253 04 80
www.sktn.nl

Stichting OLIJF
Postbus 1478
1000 BL Amsterdam
020 - 5700545

Vereniging van Vaatpatienten (VVVP)
Postbus 132
3720 AC BILTHOVEN
030 - 6596451
www.vaatpatient.nl

Verenigingen, werkgroepen en professionele netwerken

Nederlandse Vereniging voor Dermatologie en Venereologie (NVDV)
Postbus 8552
3503 RN Utrecht
030 - 2474695
www.nvdv.nl

Nederlandse Vereniging van Huidtherapeuten
Ringbaan Zuid 8
6905 DB Zevenaar
026 - 3200408
www.huidtherapie.nl

Benelux Vereniging voor Flebologie
Dr. I. Staelens, secretaris
Rue Roi Albert 180
1080 Brussel België

Koninklijk Nederlands Genootschap voor Fysiotherapie KNGF
Postbus 248
3800 AE Amersfoort
033 - 4672900
www.kngf.nl

Nederlands Lymfoedeem Netwerk
p/a Stichting Lymfologie Centrum Noord-Nederland
Postbus 696
9200 AR Drachten
www.lymfoedeem.nl

Lymfoedeem Werkgroep Drachten
R.I. Damstra, H.G.I.M. Voesten
Nij Smellinghe Ziekenhuis

Afdeling Dermatologie en afdeling Chirurgie
Compagnonsplein 1
9202 NN Drachten
0512 - 588888
www.nijsmellinghe.nl

Nederlandse Hartstichting
Bordewijklaan 3
2591 XR Den Haag
Postbus 300
2501 CH Den Haag
070 - 3155555
www.hartstichting.nl

Brancheverenigingen fabrikanten en leveranciers

Fabrikanten en Importeurs van Therapeutische Elastische Kousen (FITEK)
Kadijk 15a
2104 AA Heemstede
023 - 5292781
www.fitek.nl

NVOS / Orthobanda
Postbus 120
3760 AC Soest
035 - 58 80 495
info@nvos-orthobanda.nl
www.nvos.nl

SEMH
Postbus 526
2400 AM Alphen aan den Rijn
0172 - 41 48 14
www.semh.info

Vereniging voor Aanmeters van Therapeutische Elastische Kousen (VATEK)
Parallelweg 5
9756 CA Glimmen
050 - 40 62 721
www.vatek.nl

Instanties ivm Europese regelgeving voor medische hulpmiddelen

Inspectie voor de Gezondheidszorg Hoofdinspectie voor de Farmacie en Medische
Technologie (IGZ/FMT)

Postbus 16119
2500 BC Den Haag
070 - 3407911
www.igz.nl

Nederlands Normalisatie-instituut (NEN)
Postbus 5059
2600 GB Delft
015 - 2690390
www.nen.nl

RIVM. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu Laboratorium voor Geneesmiddelen en Medische hulpmiddelen. Afdeling Medische Hulpmiddelen (LGM/MHM)
Postbus 1
3720 BA Bilthoven
030 - 2742980
www.rivm.nl

KEMA Registered Quality B.V.
KEMA Medical
Postbus 9035
6800 ET Arnhem
026 - 3563939
www.kema.nl

TNO Certification Medical
Postbus 2215
2301 CE Leiden
071 - 5181000
www.tno.nl

Koepel zorgverzekeraars en gerelateerde organisaties

GERELATEERDE ORGANISATIES

ZN Zorgverzekeraars Nederland
Sparrenheuvel 16
3708 JE Zeist
Postbus 520
3700 AM Zeist
Telefoon: 030-6988911
Internet: www.zn.nl

Zorginstituut Nederland
Eekholt 4, 1112 XH Diemen
Telefoon: 020 - 797 8555

Internet: www.zorgwijzer.nl/faq/zorginstituut.

CAK Centraal Administratie Kantoor
Johan de Wittlaan 15
2508 AA 's-Gravenhage
www.cak-bz.nl

VECOZO
Emma Goldmandweg 4b
5032 MN Tilburg
www.vecozo.nl

BIJLAGE 4: WOORDENLIJST

A

a. (=afkorting voor arterie)	arterie, slagader
a. femoralis	slagader tot het dijbeen behorend
a. fibularis	slagader bij het kuitbeen (vgl. a. peronea)
a. peronea	slagader bij het kuitbeen (vgl. a. fibularis)
a. poplitea	slagader in de knieholte
a. tibialis anterior	slagader aan de buitenvoorzijde van het scheenbeen
a. tibialis posterior	slagader aan de achterzijde van het scheenbeen
abdomen	buik
adjuvans	toevoeging aan een medicament; een zelf onwerkzame stof, die de werking van een andere stof (geneesmiddel) steunt
ambulant	lopend
anamnese	de voorgeschiedenis van een ongeval of ziekte, zoals die blijkt uit verstrekte mededelingen
anastomose	een natuurlijke of operatief tot stand gebrachte verbinding tussen twee darmgedeelten, bloedvaten of zenuwen
anatomie	ontleedkunde
angina	pijnlijk gevoel dat gepaard gaat met angst voor verstikking; komt voor bij keelontstekingen en bij heftige vaatkramp in de slagaders van borst of buik
angio	bloedvat
arcus plantaris	slagaderboog bij de voetzool
arterie	slagader
arteriola	klein kaliber slagader
atrium	voorhof, voorruimte
atrium sinistrum	linkerboezem van het hart
atrofie	het slinken of geslonken zijn van weefsel
atrofie blanche	geslonken weefsel gekenmerkt door witte vlekken

B

basaal	aan de basis liggend
bezemrijs varices	intracutaan gelegen microvarices, veelal verlopend vanuit één punt of stervormig verlopend
bloedcapillair	kleinste bloedvat in een weefsel, bloedhaarvat
blowouts	knikkervormige uitstulping van een oppervlakkige spatader op de plaats waar een perforerende vene een verbinding maakt

C

canyonvarices	Grote oppervlakkige meanderende varices
capillair	zeer fijn kanaaltje, haarvat
cardiaal	m.b.t. het hart, afkomstig van de nier, ontstaan in de nier
cellulitis	ontsteking van het, voornamelijk onder de huid gelegen, losmazige bindweefsel
cerebrovasculair	m.b.t. de bloedvaten in de hersenen
chronische veneuse insufficiëntie	voortdurende aderlijke ontoereikendheid, onvoldoende doorstroming
chylus	darmlymfe, de uit de darm geresorbeerde in weefselvocht geëmulgeerde vetdeeltjes
cisterna chyli	een met darmlymfe gevulde verwijding in de ductus thoracicus
claudicatio	hinken
claudicatio intermittens	het met tussenpozen gedwongen hinken t.g.v. onvoldoende toevoer van bloed en zuurstof naar de beenspieren tijdens het lopen
collageen	eiwitachtige stof, waaruit bij koken gelatine ontstaat
compressie	het uitoefenen van druk
contra-indicatie	een argument tegen het uitvoeren van een bepaald onderzoek, een bepaalde operatie of andere medische handeling
corona phlebectatica paraplantaris	veneuze verwijdingen aan de mediale voetrand (in 't midden – aan de zijde van de grote teen)
crosse v. saphena magna	uitmonding van saphena magna in de v. femoralis
crosse v. saphena parva	uitmonding van saphena parva in de v. poplitea

cutis	huid
CVI	chronisch veneuze insufficiëntie
cyanose	blauwverkleuring t.g.v. te geringe zuurstofverzadiging van het bloed
D	
decompensatie	functiestoornis
decompensatio cordis	het falen van de hartwerking
dependency syndroom	inactiviteitsoedeem / variant van het pitting oedeem, vaak optredend bij rolstoelpatiënten, veroorzaakt door te weinig beweging c.q. inactiviteit van de kuitspierpomp
derma, dermis	huid
dermatite jaune d'ocre	okerkleurige verkleuring van de huid t.g.v. CVI
dermato-liposclerosis	verharding van het onderhuidse vetweefsel
dermatosclerosis	verharding van de huid
dermatose	huidziekte
desquamatie	afschilfering (van de huid)
diabetes mellitus alveesklier	suikerziekte t.g.v. onvoldoende insulineproductie door de
diastole	de rustfase van de hartspier na een samentrekking
dilatatie	verwijding
distaal	met betrekking tot het uiteinde van een lichaamsdeel; verwijderd van het middelpunt (hier: het hart)
diuretica	middelen die de urineproductie doen toenemen
ductus thoracicus	grote verzamelbuis voor lymfe uit het lichaam, voor de borstwervelkolom verlopend en uitmonden in de linker ondersleutelbeenader
DVT	diepe veneuze trombose
dysplasie	abnormale ontwikkeling, gestoorde ontwikkeling
E	
ectasieën	verwijding, uitzetting
ecthyma	huiduitslag, puntvormige huidetteringen

ectomie	uitsnijding, b.v. mastectomie, het wegsnijden van de borstklier
eczema cruris	eczeem op het onderbeen, veelal als gevolg van chronische stuwung in de circulatie van de onderhuid t.g.v. spataderen
elefantiasis, elephantiasis	door chronische lymfestuwung in een arm of been ontstane volumetoename en verdikking van de huid
elevatie	hooglegging
embolie	verstopping van een bloedvat door een embolus (bloedprop, lucht, stukje weefsel)
endotheel	cellaag die de binnenzijde van het hart en van de bloed- en lymfevaten bekleedt
enteropathie	niet nader omschreven aandoening van de ingewanden of een deel ervan
epidermis	opperhuid
epifaciaal	buiten het (gewrichts)vlak liggend
epitheel	één of meerlagig opervlakteweefsel van huid, slijmvliezen en daarvan afgeleide structuren
erysipelas	wondroos, een door streptokokken veroorzaakte acute huidinfectie
erythema anulare	huiduitslag gekenmerkt door roserode ringvormige plekken van verschillende grootte
erythema nodosum	allergische of tuberculeuze huidreactie, gepaard gaand met blauw wordende verdikkingen van huid en onderhuid
erytrocyt	rood bloedlichaampje, kernloze rode bloedcel
etiologie	leer der ziekteoorzaken
exacerbatie	opvlamming van een ziekte, plotselinge verergering van klachten en ziekteverschijnselen
extrafasciaal	buiten het bindweefselvlies van een spier liggend
extravasatie	een door scheuring van één of meer bloedvaten veroorzaakte bloeditstorting in de omgevende weefsels
F	
facies	(gewrichts)vlak

fascia, fascie	bindweefselvlies, bindweefselomhulsel van een spier of spiergroep
femoralis	tot het dijbeen behorend
fibrine	een uit het bloed gevormde vezelstof, die essentieel is voor de bloedstolling
fibrose	goedaardige toename of woekering van bindweefsel
flebitis	aderontsteking

H

halo	kring; b.v. de (gekleurde) rand om een lichtbron, of de gepigmenteerde zone om de borsttepel
hemodynamica	de leer van de voortbeweging van het bloed, en de natuurkundige en fysiologische factoren die daarbij een rol spelen
hemosiderine	niet aan porfyryne gebonden ijzer in de cellen van het reticulo-endotheel
hepatopathie	niet nader omschreven aandoening van de lever
hyperkeratosis	te sterke verhoorning van huid en/of slijmvlies
hyperpigmentatie	een toegenomen hoeveelheid kleurstoffen (pigment) in huid en/of slijmvliesen
hypertensie	verhoogde (bloed)druk
hypertrofie	toegenomen omvang van een weefsel of orgaan, zonder toename van het aantal cellen
hypodermatitis	verdunning van de huid
hypoproteïnemie	laag gehalte aan eiwitverbindingen in het bloed
hypoxie	zuurstofgebrek in de weefsels

I

induratie	verharding van weefsel
inflammatie	ontsteking
insufficiëntie	ontoereikendheid
insuline	een regulerend hormoon voor de suikerstofwisseling, geproduceerd door de beta-cellen van de eilandjes van Langerhans in de alvleesklier

interstitieel	in het tussenweefsel of in een tussenruimte gelegen
interstitium	tussenruimte, gevuld met bloedvaten, lymfvaten, zenuwen en steunend bindweefsel
irreversibel oedeem	onomkeerbaar, niet te genezen oedeem (fase 2 oedeem)
ischemie	tekort aan bloed, bloedeloosheid
K	
klepinsufficiëntie	een onvoldoende afsluitende klep, waardoor terugstroming van bloed mogelijk is tijdens de fase waarin de klep de gesloten stand inneemt.
klinisch oedeem	zichtbaar oedeem
L	
leukocyt	wit bloedlichaampje
lipoeedeem	vochtophoping in de vetcellen
lipohypertrofie	toegenomen omvang van vetweefsel, zonder toename van het aantal cellen
liposclerosis	verharding van vetweefsel
longcirculatie	de kleine bloedsomloop; de bloedsomloop van de rechter hartkamer, via de vertakkingen van de longslagader, de longen en de longaders naar de linker hartboezem
lymfangion	segment tussen kleppen in een lymfcollector
lymfatisch	met betrekking tot lymfvaten, lymfklieren of daarmee verwante organen (milt, beenmerg, keelamandelen)
lymfe	het door de lymfvaten en via de lymfklieren naar de bloedbaan terugstromende weefselvocht
lymfestelsel	stelsel van lymfvaten en lymfklieren waardoor weefselvocht (lymfe) kan terugstromen naar de bloedbaan
lymfevaten	de met endotheel beklede vaten, die vocht uit de weefsels en chylus uit de darmvlokken naar de bloedbaan vervoeren
lymfklier, lymfknoop	een door een kapsel omgeven orgaantje, in de vorm van een kleine

lymfocyt	boon, bestaande uit lymfatisch weefsel witte bloedcel met ronde of ovale, door een smalle rand cytoplasma omgeven kern
lymfoid	gelijkend op lymfe of lymfatisch weefsel
M	
mediaal	naar het midden toe (anatomisch)
Meissner, tastlichaampje van - mesenterium	microscopische tastorgaan van de huid darmscheil, het vlies waaraan de in de vrije buikholte gelegen darmen hangen, en waarin de zenuwen, bloed- en lymfvaten, en de lymfklieren van de darm gelegen zijn
monocyt	groot wit bloedlichaampje met betrekkelijk grote ronde kern
morfologie	de kennis van vorm en inwendige bouw van organismen
myocardiaal infarct	hartinfarct a.g.v. het falen van de hartspier
myxoedeem	aandoening die ontstaat o.i.v. een tekort aan schildklierhormoon; als gevolg daarvan ontstaat een slijmerige infiltratie van de huid en onderhuid, gelijk een vochtophoping.
N	
necrose	versterf, het afsterven van cellen en weefsel in een beperkt deel van het lichaam, ongeacht de oorzaak van het versterf
nefrogeen	m.b.t. de nier
nefropathie	niet nader aangeduide aandoening van één of beide nieren
neuropathie	een veelal destructieve zenuwaandoening
non-pitting oedeem	oedeem waar na druk geen put of indeuking ontstaat
O	
Oedeem	een overmaat van vocht in de weefsels, een vochtophoping in de Intercellulaire ruimte
oncologie	de kennis van goed- en kwaadaardige woekeringsprocessen
onychomycose	schimmelinfectie van de nagel en de naaste omgeving daarvan

orthostatisch	m.b.t. de rechtopstaande houding
P	
pachydermie	(sterk) verdikte huid door toename van het bindweefsel in de huid
palpatie, palperen	het betasten, lichamelijk onderzoek door het aftasten van een lichaamsdeel
panniculitis	ontsteking van de onderhuidse vetlaag, resulterend in verharde plekken (infiltraten) in huid en onderhuids weefsel
papilla	verhevenheid, tepeltje
papillomatose	vorming van goedaardige gezwellen van huid of slijmvlies in de vorm van kleine verhevenheden
patella	knieschijf
periost	het buitenste beenvlies
pigmentaties	aanwezigheid, vorming en/of afzetten van pigment (kleurstof)
pitting oedeem	oedeem gekenmerkt door indeukingen; b.v. vochtophoping in de onderbenen, waar na druk een tijdlang een put of indeuking in blijft staan
plaque	oppervlakkige verhevenheid op slijmvlies, huid of binnenwand van een bloedvat
plethysmografie	het registreren van volumeveranderingen in een lichaamsdeel
plexus	netwerk, vlechtwerk, kluwen
plexus dermalis arteriosus profundus	dieperliggend netwerk van slagaderen in de huid
plexus dermalis arteriosus superficialis	oppervlakkig netwerk van slagaderen in de huid
plexus dermalis venosus profundus	dieperliggend netwerk van aderen in de huid
plexus dermalis venosus superficialis	oppervlakkig netwerk van aderen in de huid
plexus lymfaticus dermalis profundus	dieperliggend netwerk van lymfevaten in de huid
plexus lymfaticus dermalis superficialis	oppervlakkig netwerk van lymfevaten in de huid
polysaccharine	een koolhydraat bestaande uit meer dan vijf eenvoudige suikers
profundus	diep
proximaal	met betrekking tot het uitgangspunt (hier: het hart) (b.v. het proximale gedeelte van de arm, de bovenarm)

R

radialisknobbel	knobbel op het spaakbeen bij de pols
recidief	hernieuwde ziekteverschijnselen van een ziekte die schijnbaar genezen was
reflux	terugvloeiing
reografie, lichtreflexreografie	LRR, meting van graad van veneuze insufficiëntie m.b.v. licht
reticulair	netvormig; b.v. reticulair bindweefsel, bindweefsel dat kleine openingen tussen de vezels bevat
reversibel oedeem	omkeerbaar, te genezen oedeem (fase 1 oedeem)

S

scintigrafie uitgezonden	het registreren van door het lichaam of door een orgaan radioactieve straling, na toediening van een radioactieve isotoop
sclerotherapie	therapie tegen varices doormiddel van sclerosering (verharding) van de venen - het inspuiten van een oplossing die een plaatselijke ontsteking en verharding teweeg brengt
sfincter	kringspier
shunt	verbinding tussen twee (bloed)vaten
statis	stilstand, i.h.b. van bloed, lymfe of darminhoud
stratum	laag
streptokokken, streptococcus	bacteriegeslacht waarvan sommige vertegenwoordigers ziekteverwekkers voor de mens zijn
subcutis	onderhuidse weefsel
subfaciaal	onder het (gewrichts)vlak liggend
subklinisch oedeem	niet-zichtbaar oedeem
syndroom	een verzameling of complex van (ziekte)verschijnselen, die in dezelfde combinatie zo geregeld voorkomt, dat het complex als kenmerkend voor een bepaalde ziekte-toestand wordt beschouwd
systole leegknijpt	fase waarin de hartspier zich samenknijpt en de hartsholten

T

TEK	therapeutische elastische kous
teleangiëctasie	verwijding van een of meer haarvaten
thorax	borstkas
thrombus	vast met de binnenzijde van de vaatwand verbonden bloedstolsel, een intravasaal bloedstolsel
thymus	zwezerik, grotendeels uit lymfatisch weefsel bestaand orgaantje, gelegen achter de bovenzijde van het borstbeen
tinea corporis	schimmelinfectie aan de huid met ringvormige huidveranderingen waarbinnen het eventueel aanwezige haar uitvalt (ringworm).
tinea pedis	schimmelaandoening aan de huid van de voet (zwemmerseczeem)
trauma	letsel
trofisch	m.b.t. voeding of voedsel
tromboflebitis, thrombophlebitis	stolling van bloed binnen een ader, gevolgd door een ontstekingsreactie van de vaatwand (en veelal ook van de omgevende weefsels)
trombose	bloedstolling binnen een bloedvat
truncus intestinalis	stam m.b.t. de darmen
truncus limbalis dexter	lymfestam bij het rechter-ondersleutelbeen
truncus limbalis sinister	lymfestam bij het linker-ondersleutelbeen
truncus lumbalis	stam m.b.t. de lendenen
tuberositas tibiae	beenknobbel aan de boven-voorzijde van het scheenbeen, waar de kniepees aan het onderbeen vastzit

U

ulcus cruris	zweer aan het onderbeen, 'open been'
--------------	--------------------------------------

V

v. (=afkorting voor vena)	vena, ader
v. accessoria lateralis	bijkomende ader aan de zijkant van het bovenbeen

v. accessoria medialis	bijkomende ader in het midden van het bovenbeen
v. arcuata cruris anterior	aderbogen van het onderbeen aan de voorzijde
v. arcuata cruris posterior	aderbogen van het onderbeen aan de achterzijde
v. communicans	verbindingsader tussen aderen in het oppervlakkige of tussen aderen in het diepe veneuze systeem
v. femoralis	ader tot het dijbeen behorend
v. fibularis	ader bij het kuitbeen (vgl. v. peronea)
v. perforans	verbindingsader tussen het diepe en het oppervlakkige adersysteem van een been
v. peroneus	ader bij het kuitbeen (vgl. v. fibularis)
v. poplitea	ader in de knieholte
v. saphena magna	de (duidelijk zichtbare) grote oppervlakkige ader aan de binnenzijde van boven- en onderbeen
v. saphena parva	de kleine oppervlakkig gelegen kuitader
v. subclavia	ader onder het sleutelbeen
v. tibialis anterior	ader aan de buitenvoorzijde van het scheenbeen
v. tibialis posterior	ader aan de achterzijde van het scheenbeen
varicosis	de aanwezigheid van vele spataderen
varix, varices	spatader, spataderen
vasculitis	ontsteking van een bloedvat
vasodilatatie	vaatverwijding t.g.v. verslapping of verwijding van de spierlaag in een (bloed)vaatwand
vasomotor	m.b.t. de werking van de spierlaag van de bloedvaten
Vater-Pacini, lichaampje van -	drukgevoelig orgaantje
vena, venen	ader, aderen
venentonus, tonus	spanning binnen een spier (in de venenwand) die in rusttoestand verkeert
ventrikel	onder meer: kamer van het hart
venula	klein adertje
vis a fronte	voorstuwende kracht van het hart. Drukverschil tussen venulen en het rechter atrium van het hart

vis a tergo

voorstuwende kracht van het hart. Drukverschil tussen venulen en
het rechter atrium van het hart

vulva

de uitwendige schaamdelen van de vrouw

BIJLAGE 5: GERAADPLEEGDE BRONNEN

Literatuur

1. Basford, J.: 'The Law of Laplace and Its Relevance to Contemporary Medicine and Rehabilitation', in: Arch Phys Med Rehabil Vol 83, 2002
2. Beckers, I.: 'Arbeidsgehandicapten in Nederland' 2002 in: CBS: Sociaal-economische trends, Statistisch kwartaalblad over arbeidsmarkt, sociale zekerheid en inkomen 2004
3. Beckers, I.: 'Arbeidsgehandicapten in Nederland' 2003 in: CBS Sociaal-economische trends, Statistisch kwartaalblad over arbeidsmarkt, sociale zekerheid en inkomen 2005
4. Dubrulle, F., Blondeel, P., Landuyt, van K., Hamdi, M., Roche, N., Monstrey, S.: 'Plastische heelkunde voor het veneuze ulcus', in: WCS Nieuws, jaargang 26, maart 2010
5. CBO: 'Ambulante Compressietherapie, Zwachtelen met druk bij patiënten met oedeem en/of een open been', Verpleegkundig Wetenschappelijke Raad, november 1990
6. CBO: 'Richtlijn Lymfoedeem', Van Zuiden Communications b.v., 2002, ISBN 90-76906-52-1
7. Centraal Begeleidingsorgaan voor de Intercollegiale Toetsing – Verpleegkundig Wetenschappelijke Raad: 'Ambulante Compressietherapie. Zwachtelen met druk bij patiënten met oedeem en/of een open been'. Utrecht, 1990, ISBN CIP 90-6910-111-4
8. College voor Zorgverzekeraars: 'Hulpmiddelenkompas Therapeutische Elastische Kousen', Amstelveen, 2002
9. Cruchten, van, L. H.H., Nieuborg, L.: 'Diagnostiek en behandeling van lymfoedeem', in: Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde, 1995, pp. 653-657
10. CVZ: 'Hulpmiddelenkompas 2002. Therapeutische Elastische Kousen (Piloteditie)'. College voor Zorgverzekeringen, Amstelveen, 2002, ISBN 90-70918-28-5
11. Daalen, van, P.D.F., Falk, P.T.B.: 'De Weg naar Certificatie, Stap voor stap'. Beaumont Quality Publications BV, Alphen aan den Rijn, 1997
12. Dijk, van, C.: 'Meerlaags zwachtelen', in: Nursing, Jaargang 19, 2013, pp. 36-39
13. Flour, M., Carlk, M., Partsch, H., et al: 'Dogmas and controversie in compression therapy: report of an International Compression Club (ICC) meeting', Brussels, May 2011, in: International Wound Journal 2012, John Wiley & Sons Ltd and Medicalhelplines.com Inc, ISSN 1742-4801
14. Flour, M.: 'Varicosis en CVI: symptomatologie en CEAP-classificatie', in: Nederlands Tijdschrift voor Dermatologie & Venerologie, Vol. 14, April 2004
15. Fokke, H.E.: 'De huid, huidziekten en huidcorrecties', Bohn Stafleu Van Loghum, Houten / Zaventem, 1993, ISBN 90-313-16229
16. Gutwirth, Ph., Willocx, P.: 'Flebologie in de dagelijkse praktijk', Antwerpen, 2001
17. Herpertz, U.: 'Das Lipödem' in: Lymphol 1995: 19: 1-7, F.K. Schattauer Verlagsgesellschaft mbH

18. Herpertz, U.: 'Oedeme und Lymphdrainage. Diagnose und Therapie von Oedemkrankheiten', 3e Auflage, 2003-2006 Schattauer GmbH, Stuttgart, ISBN - 10 3-7945-2488-8, ISBN -13 978-3-7945-2488-4
19. Hohlbaum G.G., Milde L., Schmitz R. Weber G.: 'Der medizinische Kompressionsstrumpf', Gütezeichengemeinschaft Medizinische Gummistrümpfe e.V.', Schattauer, Stuttgart – New York, 1987, ISBN 3-7945-1178-6
20. Houten, van den, M., Grinsven, van, R., Yo, L., et al: 'De behandeling van diep-veneuze trombose van de bovenste extremiteit', in; 'Oedeem & Oncologie, jaargang 19, nr. 3, september 2016, ISSN 2468-7359
21. Integraal Kankercentrum Noord-Nederland: 'Richtlijn Voorlichting lymfoedeem voor hulpverleners, preventie van lymfoedeem na okselklierdissectie', Groningen, 2000
22. Jacobs X.E., Vanscheidt W., Niessen F.B.: 'Wondbedpreparatie' in: Nederlands Tijdschrift voor Dermatologie en Venereologie, Volume 18, nummer 6, juni 2008
23. Klok, P.A.A., Klok-Donker, H.E.: 'Klein geneeskundig woordenboek', Bohn Scheltema & Holkema, 1980, ISBN 90-313-0274-0
24. Kwaliteitsinstituut voor de Gezondheidszorg CBO: 'Richtlijn Lymfoedeem', 2002, ISBN 90-76906-52-1
25. Lindsay, E.T., Muldoon, J., Hampton, S.: 'Short-stretch compression bandages and the foot pump: their relationship to restricted mobility', in: Journal of Wound Care, Vol. 12, no. 5, mei 2003
26. Leduc, O., Crasset, V., Leleu, C., Baptiste, N., Koziel, A., Delahaie, C., Pasouret, F., Wilputte, F., Leduc, A.: 'Impact of Manual Lymphatic Drainage on Hemodynamic Parameters in Patients with Heart Failure and Lower Limb Edema', Lymphology 44 (2011). P. 13-20
27. Manning, H.A., Bril, A.M.: 'De rol van een zuurstofproducerend verband in het proces van wondgenezing (Deel 1)', in: WCS Nieuws, Jaargang 28, no. 1
28. Molen, van der, H.R.: 'Phlebologica', Varitex-Haarlem, 1983
29. Morren, M.: 'Chronische Veneuze Insufficiëntie', 1986
30. Mosti, G., Partsch, H.: 'Inelastic bandages maintain their hemodynamic effectiveness over time despite significant pressure loss', in: Journal of Vascular Surgery, Volume 52, no. 4
31. Mosti, G., Partsch, H.: 'Is low compression pressure able to improve venous pumping function in patients with venous insufficiency?', in: Phlebology 2010, 25:145-150
32. Nederlands Lymfoedeem Netwerk: Aandachtspuntenlijst lymfoedeem
33. Nederlands Normalisatie-instituut: 'Overzicht normen medische hulpmiddelen, Lijst 1', augustus 1996
34. Nederlandse Vereniging voor Dermatologie en Venereologie: Patiëntenfolder
35. Nederlandse Vereniging voor Dermatologie en Venereologie (NVDV): 'Richtlijn Diagnostiek en behandeling van het ulcus cruris venosum', Utrecht, 2005, ISBN 90-8523-059-4
36. Nederlandse Vereniging voor Dermatologie en Venereologie (NVDV): 'Samenvatting Richtlijn Diagnostiek en behandeling van het ulcus cruris venosum', Utrecht, 2005

37. Nederlandse Vereniging voor Dermatologie en Venereologie (NVDV): 'Richtlijn Lipoedeem, Multidisciplinaire evidence-based richtlijn, versie 01-05-2014', Utrecht, 2014
38. Nederlandse Vereniging voor Dermatologie en Venereologie (NVDV): 'Richtlijn Lymfoedeem, Multidisciplinaire evidence-based richtlijn, versie 01-05-2014', Utrecht, 2014
39. Nederlandse Vereniging voor Heelkunde, Richtlijn Thoraxdrainage, 2011
40. Nederlandse Vereniging voor Dermatologie en Venereologie (NVDV) en Nederlandse Vereniging voor Heelkunde, 'Richtlijn Veneuze pathologie, Varices - Diep veneuze ziekte - Ulcus cruris - Compressietherapie', Utrecht, 2014
41. Nederlandse Vereniging voor Heelkunde en Nederlandse Vereniging voor Dermatologie en Venereologie: 'Conceptrichtlijn diagnostiek en behandeling van varices', oktober 2006
42. Neumann, H.A.M.: lezing tijdens Nova Mundo congres 'Van Patiënt naar Mens', november 2009
43. Neumann H.A.M.: 'Flebologie in kort bestek', Zyma-Nederland bv, Mijdrecht, ISBN 90-72293-02-9
44. Neumann H.A.M.: 'When Therapy can only be a stocking: prescription requirements for medical compression stockings', in: Scripta Phlebologica Vol. 4, Juni / Juin 1996
45. Neumann, H.A.M., Tazelaar, D.J. (reds.) 'Leerboek Flebologie', Lemma, 2003, ISBN 90-931-084-5
46. Nova Mundo cursusboek: 'Ambulante Compressietherapie - Basis cursus TEK', Vught, 2008 - 2013
47. Nova Mundo cursusboek: 'Ambulante Compressietherapie - TEK voor Gevorderden', Vught, 2008 - 2013
48. O'Meara S., Cullum N.A., Nelson E.A.: Compression for venous leg ulcers (Review), The Cochrane Collaboration, John Wiley & Sons Ltd, 2009
49. Oosterwal, S.H.: 'Flebologie, Gevecht tegen de zwaartekracht en andere machten', Alkmaar
50. Partsch, H., Clark, M., Mosti, G., et al: 'Classification of Compression Bandages: Practical Aspects', 2008, Blackwell Publishing ISSN: 1076-0512
51. Partsch, H., Mortimer, P.: 'Compression for leg wounds', in: British Journal of Dermatology (2015) 173, pp. 359-369, John Wiley & Sons Ltd
52. Partsch, H., Rabe, E., Stemmer, R.: 'Kompressionstherapie der Extremitäten', Editions Phlebologiques Francaises, Paris, ISBN 2.85480.770.7
53. Partsch, H., Steinlechner, E., Benigni, J-P., Cornu-Thénard, A. Gamble, J., Moffatt, Chr., Rabe, E.: 'Classification of Compression Bandages: Practical Aspects', in: The American Society for Dermatoloby Surgery, pp. 600 - 609, Blackwell Publishing, 2008, ISSN 1076-0512
54. Patiëntenfolder Nederlandse Vereniging voor Dermatologie en Venereologie
55. Poelkamp, H. Storm-Verslaat, M.: 'Voorkomen elastische compressiekousen embolieën of trombose?', in: Nursing, Jaargang 19, 2013, pp. 40-41
56. Schuren, J.F.H.M.: 'Compressie Ontrafeld', 2011, Margreff Druck GmbH, ISBN 978-3-036654-3

57. Schuren, J., Mohr, K.: 'De dynamiek van compressietherapie: de wetten van Laplace en Pascal', in: WCS, jaargang 25, nr. 3, pp. 20 - 25
58. Schuren, J. Mohr, K.: 'Pascal's law and the dynamics of compression therapy: a study on healthy volunteers', in: Internation Angiology, Vol. 29, no. 5
59. Schweitzer, B.P.M., Doorenbosch, J. Glotzbach, R. Barnhoorn, K., Breure, D.P., Laan, van der, J.R., Boukes, F.S.: 'NHG-Standaard Ulcus cruris venosum', 2005, <http://nhg.artsennet.nl>
60. S.E.M.H.: 'Erkenningsreglement versie 4', juli 2005
61. S.E.M.H.: 'Kwaliteitshandboek Therapeutische Elastische Kousen', 2003
62. SLCNN: 'Lymfoedeem in de praktijk, Diagnostiek, behandeling en een nieuwe multidisciplinaire benadering', Drachten, 2000, ISBN 90-805399-1-0
63. SVGB: 'Cursus Flebologie en Therapeutische Elastische Kousen', SOFOB Nieuwegein, 2002 Varitex: 'Phlebologica II', Varitex, Haarlem, 1988
64. Tabak, J.M.: Bewust van borstkanker, Bohn Stafleu Van Loghum, ISBN10: 9031348759, ISBN13: 9789031348756
65. Timm, K.: 'CBO richtlijn diagnostiek en behandeling van het ulcus cruris venosum', in: WCS Nieuws, jaargang 24, maart 2008
66. Timm, K.: 'Pijn bij patiënten met een veneus ulcus cruris', in: WCS Nieuws, jaargang 21, december 2005
67. Varitex: 'Over Varices en Varitex elastieken kousen', Haarlem
68. Veer, van der, G., Eekhof, J.A.H., Pelt-Termeer, van, A.M.M., Asselbergs, R.T.M., Barnhoorn, K. Wiersma, Tj.: 'NHG-Standaard Varices', 2005, <http://nhg.artsennet.nl>
69. Verbrugge, L., Goslinga-Van der Gaag, S.: 'Chronische pijnbehandeling: multidimensioneel en multidisciplinair', in: WCS Nieuws, jaargang 26, juni 2010
70. Veraart, J.C.J.M.: 'Clinical aspects of compression therapy', Unigraphic, Maastricht, 1997, ISBN 90-5681-018-9
71. Verdonk, H.P.M. (red.): 'Oedeem en oedeemtherapie', Bohn Stafleu Van Loghum, 2000, ISBN 90316962
72. Verdonk, H.P.M. (red): Oedeem en Oedeemtherapie, Bohn, Stafleu, Van Loghum, 2e druk 2011, ISBN 9031316962
73. Vinjé-Harrewijn, A., Beek, van, A., Haspels, P.: Omgaan met lymfoedeem, Bohn, Stafleu, Van Loghum, 2012, ISBN 978 90 368 02437
74. Vlieger, de K. (eindred.): 'Handboek Wondzorg', Elsevier gezondheidszorg, Maarssen, 2004, ISBN 90 352 2633 X
75. WCS Woundcare Consultant Society: 'Wondenboek 8', Leiden, ISBN 90-73765-08-5
76. WCS Wondenboek: 'Algemene wondbehandeling', Leiden, 8e gewijzigde druk
77. WCS Wondenboek: 'Ulcus cruris ('open been')', Leiden, 8e gewijzigde druk
78. Wit-Gele Kruis Vlaanderen (red.): 'Handboek Wondzorg', Elsevier Gezondheidszorg, Maarssen 2004, ISBN 90-352-2633 X
79. Wijck, van, F.: 'Stoom blaast spataderbehandeling nieuw leven in', WCS Nieuws (Woundcare Consultant Society), jaargang 26 nummer 1, Leiden, maart 2010
80. Woude, van der T., Rutten-van Mólken, M.P.M.H.: 'De kosten van veneuze aandoeningen in Nederland en de kosten-effectiviteit van therapeutisch elastische

- kousen', Institute for Medical Technology Assessment, Erasmus Universiteit Rotterdam, 1997, Rapportnr. 97.46
81. Wouters, E., Steen-Leenders, van der, H.: 'Brandwonden', reader Hogeschool Eindhoven, Faculteit Zorg Opleiding Huidtherapie, augustus 1995
82. Zuther, J.E.: 'Lymphedema Management - The Comprehensive Guide for Practitioners', 2nd ed., Thieme, 2009, p. 121-122

Video

- Beiersdorf AG Hamburg: 'Kompressionstherapie der Venenleiden, Grundlagen'

Internet

- <http://nhg.artsennet.nl>: NHG-Standaard Varices en Ulcus Cruris Venosum
- <http://nhg.artsennet.nl>: Patiëntenbrief 'Open been', juni 2010
- www.3m.com
- www.bauerfeind.nl
- www.borstkanker.nl
- www.bsnmedical.nl
- www.combicare.nl
- www.cvzkompassen.nl (Hulpmiddelen Kompas van College voor Zorgverzekeringen);
- www.farrowwrap.nl
- www.fysionet.nl
- www.fysiotape.nl
- www.handy-wijzer.nl (digitaal informatiesysteem over hulpmiddelen en revalidatie-technologie).
- www.hk.cvz.nl (testsite beslisboom Hulpmiddelen Kompas van College voor Zorgverzekeringen)
- www.huidarts.nl
- www.huidinfo.nl
- www.huidfonds.nl
- www.huidziekten.nl
- www.jobst.nl
- www.lohmann-rauscher.nl
- www.lymfoedeem.nl
- www.medi.nl: Ulcer Kit
- www.medicinfo.nl
- www.nierstichting.nl

- www.nijsmellinghe.nl
- www.novamundo.nl/zorgprotocollen/ulcera: 'Zorgprotocol Ulcus Cruris'
- www.novamundo.nl/zorgprotocollen/zwachtel: Nova Mundo Zwachtelprotocol
- www.ofa-nederland.nl
- www.patient1.nl
- www.semh.info
- www.seniorennet.be
- www.spataderdokter.nl
- www.varitex.nl
- www.varodem.nl